

Journal of Social Intervention: Theory and Practice –
2025 – Volume 34, Issue 1, pp. 75–78
<https://doi.org/10.54431/jsi.863>

ISSN: 1876-8830

URL: <http://www.journalsi.org>

Publisher: Hanze University of Applied Sciences /

NHL Stenden University of Applied Sciences

Open Access Journals

Copyright: this work has been published under a

Creative Commons Attribution-Noncommercial-No

Derivative Works 3.0 Netherlands License

Josien Arts. **Het geweld van de verzorgingsstaat** –

Participatielezing 2024 – Amsterdam: Uitgeverij Van

Gennep.

BOOKS

RICK KWEKKEBOOM

Rick Kwekkeboom promoveerde in 2001 op een onderzoek naar het draagvlak en de draagkracht voor de vermaatschappelijking in de geestelijke gezondheidszorg. Sinds 2010 is ze lector bij de Hogeschool van Amsterdam. Eerst bij het lectoraat en onderzoeksprogramma Community Care, dat in 2018 werden gewijzigd in 'Langdurige zorg en ondersteuning'. Naast haar werk als lector is ze textielkunstenaar. E-mail: r.kwekkeboom@hva.nl

SAMENVATTING

De inmiddels jaarlijks door Movisie georganiseerde Participatielezing werd in april 2024 verzorgd door Josien Arts, universitair docent bij de Universiteit van Amsterdam. In haar betoog maakt Arts op diverse manieren duidelijk dat het begrip 'verzorgingsstaat' andere verwachtingen wekt dan in de praktijk veelal worden waargemaakt. Om van de voorzieningen van de verzorgingsstaat gebruik te kunnen maken worden, zo stelt Arts, worden regelmatig eisen aan mensen gesteld die eerder als schadelijk dan als 'verzorgend' gekenmerkt kunnen worden.

Aan de hand van voorbeelden als de toeslagenaffaire, de ongelijke toegang tot voorzieningen voor inwoners van het

BOOKS

Caribisch deel van het Koninkrijk der Nederlanden, de stringenter geworden voorwaarden om voor werkloosheids- en/of arbeidsongeschiktheidsregelingen, wordt geschetst hoe het Nederlandse stelsel van sociale zekerheid individuele mensen en soms zelfs hele bevolkingsgroepen lijkt uit te sluiten. Regelingen lijken meer te marginaliseren dan liefdevol en zorgzaam op te vangen.

In haar analyse van de recente en minder recente historie van de Nederlandse verzorgingsstaat en de uitvoering ervan herkent Arts aloude patronen als kolonialisme, imperialisme, seksisme en genderideologieën. Door die patronen worden mensen die niet aan conservatieve ideaalplaatjes (wit, man, valide/redzaam, hetero en dergelijke) voldoen op wrede wijzen uitgesloten van een volwaardige rol en positie in de samenleving.

In reactie hierop formuleert Arts lessen over hoe een overheid wel zorgzaam kan zijn, en wat hiervoor nodig is. Het is nodig om te (h)erkennen dat alle burgers kwetsbaar zijn en dat mensen mogen niet op basis van enkele kenmerken een grotere kwetsbaarheid toegerekend mogen worden. Dit betekent ook dat iedereen afhankelijk is, dat niemand normaal is, en dat deze uitgangspunten de basis moeten vormen voor een rechtvaardige samenleving en voorzieningenaanbod. Om dit te realiseren doet Arts enkele concrete voorstellen, zoals inclusie ten principale (in plaats dus van de nu steeds waar te nemen exclusie), in combinatie met een verbod op straffen, en verplichtingen en rechten op instemming en weigering, respectievelijk tijd en betaling.

In het laatste deel van haar lezing legt Arts nogmaals uit wat in haar ogen de belangrijkste redenen zijn waarom de Nederlandse verzorgingsstaat de burgers eerder geweld aandoet en zelfs verwaarloost of onderdrukt dan verzorgt, verzekert en verbindt. Die redenen zijn de dominante positie van het kapitalisme, waardoor het heersende belastingregime niet bijdraagt aan de gewenste herverdeling van middelen en inkomen, in combinatie met institutioneel racisme, waardoor de ongelijkheid binnen de samenleving sommige groepen nog kwetsbaarder maakt dan andere groepen.

BESCHOUWING

In haar lezing toont Arts zich een scherp criticaster van de voorwaarden waaronder inwoners in Nederland toegang kunnen krijgen tot de voorzieningen die de Nederlandse (verzorgings)staat hen biedt. Die kritiek lijkt haar oorsprong te hebben in de achtergronden en ontstaansgeschiedenis van de verzorgingsstaat in de jaren '60 van de vorige eeuw. Dit wordt geïllustreerd aan de hand

van de definitie van de verzorgingsstaat zoals de socioloog Piet Thoenes die in 1962 gaf: 'De Verzorgingsstaat is een maatschappijvorm, die gekenmerkt wordt door een op democratische leest geschoeid systeem van overheidszorg dat zich, bij handhaving van een kapitalistisch productiesysteem, garant stelt voor het collectieve sociale welzijn van zijn onderdanen'.

In haar interpretatie van deze definitie wekt Arts de indruk dat zij Thoenes ziet als een voorstander van dit kapitalistische productiesysteem en daarmee medeverantwoordelijk voor de diverse onvolkomenheden van de verzorgingsstaat in Nederland. Maar er is ook een andere interpretatie van Thoenes mogelijk, namelijk dat Thoenes met deze definitie een onderscheid probeerde te maken tussen enerzijds de westerse verzorgingsstaten en anderzijds socialistische, communistische of fascistische staatsvormen, waarin geen sprake is van een vrije markt of democratische instellingen, zónder daarbij zijn steun voor het kapitalisme uit te spreken.

Terwijl het toch denkbaar is om een maatschappelijk (kapitalistisch) krachtenveld wetenschappelijk te beschrijven zonder in te stemmen wat er in dat krachtenveld gebeurt. Ontkennen van dat krachtenveld en wat daarin plaatsvindt heeft geen zin, ook niet als je er kritisch over bent. Ik denk dat velen – zeker onder de JSI-lezers – in dit tijdschrift niet zullen kunnen ontkennen dat onze samenleving is verhard én sterk gepolariseerd en nu naar een *modus vivendi* zoeken om zich ertoe te verhouden. Dat wil niet zeggen dat ze met deze verharding en polarisatie instemmen en die steunen.

Ik vind het daarom ook jammer dat in het betoog van Arts steeds benadrukt lijkt te worden dat het de Nederlandse verzorgingsstaat is, die – ook in haar huidige verschijningsvormen – de diverse bestaande ongelijkheden tussen groepen burgers en de daaruit voortkomende onrechtvaardigheden sanctioneert en zelfs versterkt. De westerse verzorgingsstaten zijn indertijd juist tot ontwikkeling gekomen om een zo goed mogelijk antwoord te bieden op de ook toen al vrij onvermijdelijke dominantie van opvattingen en idealen die ongelijke toegang tot welvaart en welzijn in het leven riepen en versterken.

Dat dit antwoord niet volledig en afdoend was en ook steeds zwakker lijkt te worden is óók het gevolg van de opvattingen én het daaruit volgend stemgedrag van de burgers binnen het 'op democratische leest geschoeide systeem van overheidszorg', zoals Thoenes het omschrijft. De krachten in de Nederlandse samenleving die (niet zelden) discriminerende voorwaarden stellen aan de toegang tot de voorzieningen van onze verzorgingsstaat, die wél vragen om straffen en verplichtingen en die streven naar zowel lagere belastingen (voor de *haves*) als lagere uitkeringen

BOOKS

(voor de *have nots*) blijken na iedere verkiezing (landelijk, lokaal én Europees) weer sterker geworden te zijn.

Als het gaat om de analyse van wat er in Nederland nu en ook in onze (nabije) historie ontbreekt aan een echt rechtvaardige toegang tot en verdeling van onze welvaart kan ik Arts wel volgen (al zou de redeneerlijn wat mij betreft wel wat strakker mogen). Maar om de schuld in de schoenen te schuiven van onze verzorgingsstaat an sich stuit mij tegen de borst. Het zijn juist de democratische machten die het kenmerk zijn van de verzorgingsstaat zoals die de politici in de jaren 60 voor ogen stond die maken dat zij haar verzorgend, helend en verbindend karakter steeds minder waar kan maken en soms zelfs in het tegendeel laten verkeren. De meeste Nederlanders houden hun vertrouwen in elkaar, zo laat een recent SCP onderzoek weer zien en óók het institutioneel vertrouwen blijft redelijk overeind (Woittiez et al., 2024). Het vertrouwen in de volksvertegenwoordiging(en), waar wet- en regelgeving wordt vastgesteld, neemt echter af. Blijkbaar gebruiken deze Nederlanders de macht die het democratisch systeem hun geeft niet op een voor allen bevredigende manier.

REFERENTIE

Woittiez, I., Van Hulst, B., Putman, L., Ooms, I., & Sadiraj, K. (2024). *Samenleven in de toekomst - Een verkenning naar sociale cohesie bij een veranderde bevolkingssamenstelling in 2050*. Den Haag: SCP.